

Оливера С. МАРКОВИЋ*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

Оригинални научни рад
Примљен: 16. 11. 2023.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

ХУМОРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ВИРТУЕЛНИХ АСПЕКТА ПРИЧЕ КОД РАДОЈА ДОМАНОВИЋА (О универзалном значају Домановићеве сатире)**

Рад представља прилог проучавању когнитивних аспеката читања сатиричних приповедака Радоја Домановића, при чему се посебно усредсређујемо на поступке виртуелизације (и, последично, дезинтеграције) алегоријског ткива датих прича, те њихов хумористички потенцијал. Различити облици увођења виртуелног наратива у свет приче (који се код Домановића доминантно врше преко поступака негације и поређења, те путем контраприповести) схватамо као „окидаче“ за активацију екстратекстуалних когнитивних оквира, а с обзиром на доследно удвајање интратекстуалних и екстратекстуалних модела света, алегоријски свет приче унутрашњег нивоа текста перманентно се дезинтегрише, будући да је читање праћено семантичким скоковима. Наша је теза да хумористичке учинке Домановићеве приповетке остварују управо у виртуелном процепу, односно на дискрепанцији између поменутих модела света, чији су носиоци претпостављени, пожељни и идеални приповедачеви и ауторови адресати. Дата дискрепанција инвертује однос актуелизованог и виртуелног (деонтичке, епистемичке и аксиолошке модалитете света приче), а због специфичне позиције приповедача поменути виртуелни наративи се у коначном остварују као симулирани наративи. Разлоге за актуелност Домановићеве сатире проналазимо у чињеници да негација актуелизованог света у њима није строго бинарна јер виртуелно/нормативно не мора бити попуњено тачно одређеним вредностима.

Кључне речи: хумор, сатира, когнитивни оквир, свет приче, виртуелни наратив, когнитивна наратологија, Домановић.

1. Увод. Рад представља прилог проучавању когнитивних аспеката читања алегорично-сатиричних приповедака Радоја Домановића, при чему ћемо се усредсредити на учинке урањања у светове приче (енгл. *storyworld* –

* olivera.markovic@filfak.ni.ac.rs

** Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-68/2022-14/200165).

Херман 2002, у даљем тексту: СП) с обзиром на виртуелне наративе (у даљем тексту: ВН) који су у њих инкорпорирани. Наша је почетна теза да инконгруенција у поменутим приповеткама, која може имати хуморни потенцијал, није примарно утемељена у унутартекстуалним релацијама (на нивоу приче), већ у виртуелним процепима којима се „призивају” екстратекстуални когнитивни оквири или, шире, читаочеви модели света. С обзиром на то да су дати виртуелни процепи у *извесној мери* идеолошки упражњени простори, њихова конкретизација у појединачном читању дозвољава и пријем Домановићеве сатире као актуелне и универзално значајне. Ослањајући се на постулате из домена когнитивне наратологије и когнитивне семантике, наша ће расправа имати за циљ доказивање тезе да хумористичке учинке Домановићеве сатире остварују управо преко дискрепанције између поменутих модела света, чији су носиоци претпостављени, пожељни и идеални приповедачеви и ауторови адресати, те реални читалац.

У новијим когнитивистичким истраживањима алегорија се посматра као „начин на који живимо”, и разуме као „врста наратива који се може протумачити тако да открије додатни слој прагматичног, метафоричког значења испод оног што се појављује на површини” (Оконски, Гибс 2019: 28). У односу на реторичке, поетичке и књижевнотеоријске приступе алегорији, у оквиру којих се она дефинише као стилска фигура (в. Багић 2012: 16), и говори о алегоријском коду као темељу једноставних и сложенијих *књижевних* облика, у домену когнитивистичких проучавања све се чешће расправља о „импулсу за алегоријом” (енгл. *allegorical impulse*) као рутинској операцији тумачења акција и догађаја као онима који реферишу на шире, симболичке теме (Оконски, Гибс 2019: 28; в. Гибс, 2011, 2020). Док се у реторичкој традицији, од Цицерона и Квинтилијана, инсистира на дефиницији алегорије као проширене метафоре, али се она повремено разуме и као проширена персонификација и симбол (Багић 2012: 16), *когнитивна алегорија* (енгл. *cognitive allegory*) се, будући модус разумевања и дискурзивни жанр, ослања на когнитивне ресурсе аналогije и наративизације – и, специфичније, на средства идентификације (укључујући и персонификацију) и топофикације (спацијализације), те проширене примарне метафоре. Како алегорија увек поседује квалитет наративности, она позива читаоца да при њеном декодирању креира наративне менталне репрезентације тј. СП. У контексту наше горње тезе, неопходно је истаћи да је процес наративизације увек *утеловљен*, односно захтева утеловљене симулације текстуалних репрезентација: СП је близак реалном свету (*принцип минималног удаљавања* – в. Рајан 1991: 51), и изграђен на основу нашег искуственог фонда – почев од оног телесног и сликовносхематског, преко афективног до елаборираног културолошког и индивидуалног – идиосинкратичког.¹ Друга особеност људског когнитивног апарата на коју се сатиричар попут Домановића може ослонити јесте наша телеолошка усмереност: прича се мора повезати са разлозима јунака за де-

¹ О онтолошким слојевима концептуализација в. више у: Антовић, *Multilevel Grounding: A Theory Of Musical Meaning*, London: Routledge, 2022.

лање, и у том се смислу репрезентације прича (СП) оријентишу око питања КО, ШТА, КАКО, ГДЕ, КАДА, и ЗАШТО.

2.1. Интратекстуални:екстратекстуални модели света: Данга. Као што је познато, структура Домановићевих сатирично-алегоријских приповедака („Данга”, „Мртво море”, „Страдија”, „Укидање страсти”) одликује се оквирном структуром и симплификованим модалитетима увођења унутрашње приче (техника сна, техника пронађеног рукописа) (Максимовић 1999: 74). На пример, приповетка „Данга” наизглед призива двоструко структуриран СП – „реални” свет хомодијегетичког приповедача, „обликован према модалитетима који одговарају законима и принципима стварног света” (Марковић 2019: 136), и онирички свет, означен као „нек[а] чудн[а] земља, за коју, ваљда, нико живи и не зна, и која се сигурно само у сну може сањати” (Домановић 1999: 22). Референтни делови СП одговарају дистинкцијама између актуелизованог и виртуелног, при чему се онирички свет може ближе одредити као *контраприповест*. Виртуелни онирички свет – оно што се рецепира као алегорија – требало би да, дакле, представља паралелни, алтернативни, нереализовани наратив, смештен у будућност као *гора верзија* збивања, и просторно измештен (в. Милосављевић Милић 2016: 37, 43). Међутим, приповедни модалитети којима су обликоване две равни – координате СП – у основи се не разликују, због чега се може говорити о типичном Домановићевом поступку маскирања једноструктог света приче двоструком структуром; читалац је већ припремљен, када стигне до унутрашњег наративног оквира, на инвертовану логику у погледу аксиолошких и деонтичких приповедних модалитета (в. Марковић 2019). У случају „Данге”, приповедачава прича из оквирног рама текста, о страхопоштовању које осећа према полицији, постулира, као централну за СП, опозицију између добрих и непослушних грађана (Марковић 2019: 136–137), а истом се вишеструко мотивише „раблезијанско-свифтовска масовн[а] сцен[а] жигосања на главном градском тргу” (Максимовић 2019: 76) из кумулативног дела приче. Други члан дате опозиције је заправо виртуелно присутан, будући да негација увек имплицира позитивно стање ствари;² притом, изостанак експликације другог пара у датој релацији има своје естетско оправдање јер упућује на идеолошки једнообразан (ауторитативни) свет. С тим у вези је и чињеница да приповедач заузима „ми” позицију, те да се једина непослушност у датом колективу читава као случај „непажње” („с презрењем погледам на једног простака што баш у тај мах прође и у непажњи нагази оно дугме” – 1999: 21) или као *храброст* која је могућа само у сну. Кључно је то да празно место у датом бинарном пару захтева читаочеву активност, подстичући га да конкретизује опозицију одговарајућим вредностима. Текстуалне стратегије ће у том погледу значајно усмеравати

² Негација (нпр. „Ајде, да речем, да ја правим изузетак од осталих, али не, брате, већ све на длаку радим што и други, а понашања сам тако пажљива да ми нема равна.”; „Ето, сад видите како сам красан човек, који се баш ништа не разликује од осталих ваљаних грађана” – 1999: 21) представља, како примећује С. Милосављевић-Милић (2016: 51), један од кључних синтаксичких поступака за увођење ВН, при чему „Negације rutinski uspostavljaju контрајнијеничне spojene просторе [...] budući da se u 'blendu' aktualizuje ono što je izvan njega ne-stvar ili ne-događaj.”

читање јер се од самог почетка приповедач конституише као непоуздан. Тако се нараторова констатација „Не чудим се само сну, већ се чудим како сам имао куражи и да сањам страшне ствари, кад сам и ја миран и ваљан грађанин”, или „необично ми беше пријатно што је мени Бог дао fino срце и племениту, витешку крв наших старих” (1999: 21), нипошто се не схвата као универзална рефлексивна, већ као коментар о наративном свету и његовим учесницима – будући некомпатибилан са моделима света који се читавају као *нормални* и *нормативни* за реални свет. Непоузданост приповедања се тако препознаје као некомплементарност на различитим осама – приповедач тачно извештава о догађајима, али их погрешно тумачи и процењује. Дата се дискрепанција, дакле, читава као процеп између епистемичких, деонтичких и аксиолошких принципа и вредности чији је носилац приповедач, са једне стране, и имплицитни аутор са његовом публиком, са друге. Осим тога, адресати којима се приповедач обраћа су делимично профилисани, будући да приповедач подразумева одређени комуникативни контекст у оквиру којег су слушаоци сагласни са његовим опсервацијама и ставовима. Оваквим нараторима тешко је доделити функцију синегдохе, па се путем њих креира дискурсни јаз који искључује публику имплицитног аутора, а преко тога и самог реалног читаоца. У коначном, различите улоге и вредности адресата у СП диференцирају телеологију и ефекте наративне информације: док на нивоу приповедача и његових публика хумор не постоји, дистанца између приповедача и подразумеваног аутора којег читалац реконструира оставља простор и за хумор: хумор који ће бити супериористички оријентисан, и са елементима ироније. У складу са тим, реторика текста фиксира и тачку гледишта, па је наш приступ датом свету увек приступ „споља”.

Са друге стране, како се алегорија увек конституише путем наративизације и као утеловљена, уз чињеницу да оквирни приповедач уводи поређења између свог света и света сна, алегорија коју Домановић гради у медијалном делу „Данге” за читаоца представља свет који је онтолошки попуњен не само јунацима који су текстом експлицитно уведени, већ и оним што је „неисприповедано” (према Џералду Принсу, *nonnarrated*), те јунацима и догађајима који би одговарали другој дискурсној линији, која припада подразумеваном аутору и његовим адресатима. Епистемичка дистанца између светова поређења је минимализована јер је унутрашњи СП референцијски пун, па правац поређења иде обрнуто од смера читања: од ониричког света ка оквирном свету. Претходно успостављене релације на плану текстовне и вантекстовне стварности, а у вези са оквирном причом, додатно подстичу читаоца да у даљим мапирањима задржи трочлани поредбени однос. Другим речима, СП „Данге” не може се конкретизовати ако се не конкретизује преко менталних модела за стварни свет (аналогија), и у том смислу приповетка не може бити прочитана другачије него као алегорија. Различите облике увођења ВН у СП (који се код Домановића доминантно врше преко поступака негације и поређења, те путем контраприповести) стога схватамо као „окидаче” за активацију екстратекстуалних когнитивних оквира. У случају „Данге”, посебно ће говорни жанрови (устаљене фразе) олакшати „пренос”

према екстратекстуалној стварности и, парадоксално, креирати наизглед кохерентан алегоријски свет.

Наша крoвна претпоставка у вези са природом хумора јесте да (културолошки и индивидуално) варијабилне инконгруенције између когнитивних оквира производе *семантичке скокове* (енгл. *semantic leap* – в. Coulson 2001) у интерпретацији, подстичући реципијента да врши реанализу првобитно претпостављених значења. У случају Домановићевих приповедака, алегоријски СП унутрашњег нивоа текста се перманентно дезинтегрише с обзиром на доследно удвајање интратекстуалних и екстратекстуалних модела света. Читалац се заправо налази у лиминалној позицији јер је, са једне стране, услов разумевања утемељен у учинцима ураћања, али и овај други свет, свет „као да”, перманентно призива аналогију са стварним светом. Резултат су стални семантички скокови између интратекстуалних и екстратекстуалних модела света, тј. премештање фокуса (као менталног простора у којем се значење конституише) с обзиром на исту тачку гледишта.³ Ако се главне хуморне метафоре у „Данги” могу везати за чин јахања, односно жигосања, оне су примарно утемељене у „две познате фразе преносног значења, ’ударити некоме на чело жиг’ и ’узјахати некога’” (Јеремић 2009: 27). Конвенционалност датих исказа, чињеница да се њима „исказују радње што највећма бешчасте” (Јеремић 2009: 27), онемогућава стабилизацију метафора, односно тумачење какво им је дато на интермедијарном нивоу приче. Културолошки утемељена метафора јахања као успостављања доминације изнова деконструише, тј. враћа онирички утемељену метафору на извантекстуални свет, и изненадни семантички скокови који се могу јавити при читању, посебно када се метафора елаборира, имају хуморни карактер због снажног контраста који изражавају. У том погледу је исказ чиновника који удара жигове („Полако, доћи ће сваки на ред, нисте ваљда стока да се тако отимате” – 1999: 29) нарочито ефектан, јер се истим: 1. подвлачи граница између конститутивних домена метафоре о жигосању, што није без хуморног ефекта; 2. врши допуна дате метафоре значењима из њој сродне метафоре о јахању; 3. подвлачи аналогија са хуморном метафором о добром грађанину с почетка приче (о хуморним метафорама у датој причи в. више: Марковић 2019). Како би се „паралелизам између буквалног и преносног значења [...] могао одржавати у свим појединостима, а ове појединости одржати у међусобном складу” (Поповић 1970: 233), Домановић заправо мора наизменично разарати и верификовати алегоријску причу: да би била хумористичка, она не сме бити доследно изведена алегорија.

2.2. Интратекстуални:интертекстуални модели света: „Страдија”. Хумористичко-реторички потенцијал виртуелних процепа код Домановића се често остварује на фону интертекстуалних матрица, преко „изокретањ[а] свих жанровских сигнала” (Самарџија 2009: 119, в. такође Дрндарски 1978) и/или преко случајева где се „садашњост ‘чудне приче’”, као у „Страдији”,

³ У пародији, посебно прогресивној пародији, и тачка гледишта и фокус се перманентно премештају.

„постојано [...] приказује на контрастној позадини традиционалног, епског и витешког кодекса вредности” (Јеремич 2009: 31). Епска вредносна матрица се често експлицитно призива и изводи по свим правилима грађења мита у бартовском смислу⁴, отуђивањем значења првостепеног система, претварањем знака у форму – управо оно што дозвољава Домановићу да потом слободно гради асоцијације које претварају, на пример, земљу Страдију у земљу апсурда. У погледу ВН, фигура странца редовно уводи *хипотетичку фокализацију*⁵ – на пример, када приповедач у „Страдији” поставља питања у погледу тога шта ће се десити уколико Анути дубље зају у територију земље или се извоз свиња убрзо поново дозволи – док су одговори у знаку контрачињеница и контраприповести (али само на нивоу персонализованог приповедача), односно, натурализовани митови (на нивоу негативних јунака).⁶ Због специфичног положаја приповедача – у овом случају, приповедача који се углавном преклапа по ставовима са фигуром оквирног приповедача и имплицитног аутора – и због тога што су контранаративи у одговору (на пример, одговор министра војног да ће у случају напада оформити родољубиви лист) заправо поновљене верзије актуелизованих догађаја из прошлости, контранаратив се у коначном приближава симулираном наративу. На овом месту до пуног изражаја долазе предности реторичке критике, односно препознавање интеракције више нивоа читања. Наиме, живот Страдије може се схватити као „играње улога” – свесно као и под присилом, и у том смислу прича о Страдији јесте симулирани наратив, реализована али лажна верзија стварности.⁸ Томе у прилог иде чињеница да читалац и нема приступ „дубокој реалности” Страдије, већ готово искључиво њеном административном апарату: приказани наративни свет у том смислу одговара Бодријаровој другој фази односа слике и реалности, када слика маскира дубоку реалност. Са друге стране, јасно је да полицијска репресија у Страдији захвата читав свет – она је натурализована за егзистенте тог света, и онеобичена само због присуства странца. Овде се показује генијалност Домановићевог алегоријског

⁴ Ролан Барт (1979) схвата културни мит као другостепени семиолошки систем чије је значење дискурзивно произведено и чија је мотивација тенденциозна, одређена идеолошким контекстом.

⁵ У питању је „спекулација о непостојећем фокализатору” (Херман 2004: 309).

⁶ Будући да читалац нема директни приступ овом нивоу приче.

Према Р. Барту (1979: 263–264), „Mit niti šta krije, niti šta objavljuje: on iskrivljuje; mit nije ni laž ni priznanje: on je skretanje [...] on preobražava istoriju u prirodu [...] mit je krajnje opravdan govor.”. Логика наративног света у „Страдији” дозвољава свим јунацима да дођу до положаја на власти, због чега сви јунаци „играју улоге” у складу са митом/идеологијом који доживљавају као нужан, непротивуречан и пожељан. У складу са тим, жанрови политичких парола, родољубивих тирада, те похвалних говора, уметнути у приповетку, носе предзнак виртуелног. Ово је случај са свим сатирично-алегоријским приповеткама Р. Домановића; овде упућујемо на приповетку „Модерни устанак”.

⁷ Хипотетичка фокализација претпоставља постојање референце, док симулирани наратив производи представу, *слику*, тј. ослања се на могућност прекида између знака и референта. Симулирани наратив без „погледа са стране” (на пример, хипотетичке фокализације странца који изоштрава слику, или имплицитне публике која „враћа” представу на норму из реалности извантекстовног света) прелази у симулакрум, а одсуство дубоке реалности онемогућава хумористичку инвективу.

⁸ Симулирани наратив „označava takav oblik delovanja likova kada se oni pretvaraju, svесно stvarajući privid realnog” (Милосављевић Милић 2016: 43).

поступка: пошто је граница између актуелизованог и виртуелног вишеструко испремештана, симулирана слика постаје одраз дубоке реалности. „Логика замене и премештања” на којој почива логика виртуелног (Милосављевић Милић 2016: 40), ствара простор дистанце, без којег не би било ни хумора, ономогућавајући урањање као *губљење у књижи*. Иста логика обезбеђује релацију према извантекстовној стварности, без чега нема ни алегорије ни сатире. У том је смислу свака Домановићева алегорично-сатирична прича остварена на могућностима симулираних наратива, али и даље припада проседеу реалистичке књижевности.

2.3. Инверзија виртуелног: „Марко Краљевић по други пут међу Србима”. Гротескно-фантастичка приповетка „Марко Краљевић по други пут међу Србима” у том смислу представља изузетак, јер се ВН на почетку (зазивање Марка Краљевића ради освете Косова и свеукупних српских страдања) актуелизује, али губи статус реалног и пожељног, прелазећи, на нивоу јунака-Срба, поново у сферу ВН. Илустративна је епизода по завршетку Маркове робије, када он реши да крене „од Србина до Србина, и да разабере који су то што су га толико звали, да ли су ово Србљи што га затворише, и како ће се најбоље осветити Косово” (1999: 101), при чему је његов разговор са модерним Србима у целисти остварен као хипотетичка фокализација.

Хипотетичка фокализација је посебан случај ВН када је „neostvorena mogućnost posledica perspektivizacije”, због чега јунак „ostaje uskraćen za određena saznanja i uvide budući da mu nije dopuštena tačka gledišta koja bi omogućila ta saznanja” (Милосављевић Милић 2016: 46). Како перспектива одређује модусе одабира и каналисања наративне информације и уређивања наративних репрезентација с обзиром на позицију, личност и вредности онога ко доживљава, у поменутој приповеци *тачна* или *исправна* перспектива је јунацима ускраћена услед њихове припадности садашњем/нејуначком (и додворничком). Инвертовање актуелног и виртуелног је у директној вези са инвертовањем деонтичких и аксиолошких модалитета, што додатно дестабилизује централну метафору у тексту, садржану у наслову – Марко Краљевић јесте поново међу Србима, али је у сваком смислу странац у томе свету. За епског јунака не постоји хипотеза, постоје само тачне и нетачне вредности, па се Марко нипошто не може снаћи у свету у којем се све симулира, према обрасцу из „Страдије” (упркос томе, и главни јунак симулира, односно прећуткује сопствени идентитет, што мотивише његово духовно и физичко пропадање). Притом, треба имати у виду да негација актуелизованог света у тексту није строго бинарна – да би била таква, неопходно је да приповедач буде близак фигури имплицитног аутора, односно да његови коментари не буду прочитани у ироничком кључу. Као и у случају метафоре о „лошем грађанину”, и ово је одсуство семантизовано и уписује текст у шири систем културних кодова. Сходно чињеници да имплицитни аутор не представља наративну инстанцу, већ учинак читања, виртуелно/нормативно у СП није строго спецификовано, те не мора бити испуњено тачно одређеним вредностима. Са друге стране, виртуелни аспекти поређења Домановићеве сатире експлицитно и имплицитно постављају према реалности читаоца „од крви

и меса” – отуда и актуелност Домановићеве сатири. Како „Нема асиметрије (читај: поређења) без изједначавања” (Bowdle, Gentner 1997: 253, нав. према Милосављевић Милић 2016: 73) – однос ми–они мора прво бити изједначен да би био искључив: отуда Домановић смех никада није ведар, већ увек подсмешљив и ироничан.

3. Закључак. У раду смо испитали поступке увођења ВН у СП Домановићевих алегоричних сатира, посебно се усредсређујући на њихову улогу у креирању хуморних ефеката приче. Издвојили смо, као глобалан за дату категорију Домановићевих приповедака, поступак увођења инконгруенције (са или без хуморног потенцијала) у СП преко ВН, и то на релацији интратекстуални:екстратекстуални, те интертекстуални:екстратекстуални модели света. Основни синтаксички поступци увођења ВН код Домановића јесу негација и поређење (имплицитно или експлицитно), а основни типови ВН контраприповест и хипотетичка фокализација, са могућношћу ишчитавања глобалне структуре приче – због разлика између позиције имплицитног аутора и приповедача – као симулираног наратива.⁹ Негације и поређења између модела света у приповетке се често уводи преко интерполираних жанровских матрица (са пропратним пародијским хуморним ефектима). У том смислу уметнути жанрови имају функцију когнитивних – и хуморних – „окидача”. Учени образац остваривања хуморног преко ВН, те посебни случајеви увођења ВН могу се пратити у свим Домановићевим приповеткама овог типа. Схема интратекстуални:екстратекстуални оквири, иако општа за ове приповетке, има посебну улогу у остваривању хуморних ефеката у оним текстовима у којима је приповедачава нарација неверодостојна или су интервенције екстрадијегетичког приповедача блиског имплицитном аутору минималне („Модерни устанак”, „Укидање страсти”, „Вођа”, „Сан једног министра”). Преко релације интратекстуални:интертекстуални (екстратекстуални) оквири хумор се остварује у свим Домановићевим сатирично-алегоричним приповеткама, у глобалу или на микронивоу структуре. Даља истраживања свакако би требало да дубље истраже овде истакнуте проблеме и прошире проучавања на друге категорије Домановићевих приповедака. Осим тога, у раду се нисмо бавили ВН којима се у Домановићеве сатири уводе боље верзије догађаја (нпр. „Мртво море”, „Модерни устанак”).

ЛИТЕРАТУРА

- Багић 2011: К. Багић, *Рјечник савремене књижевне теорије*, Загреб: Школска књига.
 Барт 1979: R. Bart, *Књижевност, митологија, семиологија*, изабрао Милош Стамболић; превео Иван Џоловић, Београд: Нолит.
 Гибс 2011: R. W. Gibbs, „The Allegorical Impulse”, *Metaphor and Symbol*, 26 (2), 121–130, <https://doi.org/10.1080/10508406.2011.556498>

⁹ Онирички и далеки светови Домановићевих сатира постоје као алегорије, а не као симулакруми, управо због тога што текстуалне стратегије одржавају чврсту везу са извантекстовном реалношћу, константно враћајући перспективу на корективну норму имплицитног аутора.

- Домановић 1999: Р. Домановић *Сатиричне приповетке*, Београд: Издавачко предузеће „Рад”.
- Јеремић 2009: Љ. Јеремић, „Универзални значај Домановићеве сатире”, у: *Глишић и Домановић: 1908–2008* (ур. С. Велмар-Јанковић), Београд: Српска академија наука и уметности, 23–35.
- Максимовић 1999: Г. Максимовић, „Домановићев смијех”, у: *Књижевно дело Радоја Домановића – ново читање* (ур. Мирољуб Стојановић), Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета/Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 59–91.
- Марковић 2019: О. Марковић, „Домановићев хумор из угла когнитивистичких теорија”, у: *Наука и савремени универзитет 8: савремени токови у науци о језику и књижевности (тематски зборник радова, књ. 2)* (ур. Марина Јањић), Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 133–145.
- Милосављевић Милић 2016: S. Milosavljević Milić, *Virtuelni narativ: ogledi iz kognitivne naratologije*, Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu; Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Оконски Гибс 2019: L. Okonski, R. W. Gibbs, „Diving into the wreck: Can people resist allegorical meaning?”, *Journal of Pragmatics*, 141, 28–43, <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2018.12.014>
- Поповић 1970: Б. Поповић, „Алегорична сатирична прича”, у: *Огледи и чланци из књижевности*, Нови Сад: Матица српска/Београд: Српска књижевна задруга.
- Рајан 1991: M. Ryan, *Possible worlds, artificial intelligence, and narrative theory*, Bloomington: Indiana University Press.
- Самарџија 2009: С. Самарџија, „Дело Радоја Домановића и усмена традиција”, у: *Глишић и Домановић: 1908–2008* (ур. С. Велмар-Јанковић), Београд: Српска академија наука и уметности, 107–124.
- Харис Толми 2011: R. A. Harris, S. Tolmie, „Cognitive Allegory: An Introduction”, *Metaphor and Symbol*, 26 (2), 121–130, <https://doi.org/10.1080/10508406.2011.556486>
- Херман 2004: D. Herman, *Story logic: problems and possibilities of narrative*, Lincoln and London: University of Nebraska Press.

Olivera S. Marković

HUMOROUS POTENTIAL OF VIRTUAL ASPECTS OF RADOJE DOMANOVIĆ'S STORY
(On the universal significance of Domanović's satire)

(Summary)

The paper is a contribution to the study of cognitive aspects of reading of satirical stories by Radoje Domanović, whereby we focus on means of virtualization (and, consequently, disintegration) of the allegorical fabric of the given stories, as well as their humorous potential. The various forms of introducing a virtual narrative into a storyworld (which are, in Domanović's case, predominantly car-

ried out through processes of negation and comparison, and through counternarratives) are understood as "triggers" for the activation of extratextual cognitive frames, and given the consistent duplication of intratextual and extratextual world models, the allegorical storyworld of the inner level of the text is permanently disintegrated, since reading is accompanied by semantic leaps. Our thesis is that the humorous effects of Domanović's short stories are realized precisely in the virtual gap, that is, in the discrepancy between the aforementioned world models, whose bearers are the assumed, desirable and ideal narrators' and implied author's addressees. This discrepancy inverts the relationship between actualized and virtual (deontic, epistemic and axiological modalities of the storyworld), and due to the specific position of the narrator, the aforementioned virtual narratives are ultimately realized as simulated narratives. The reasons for the topicality of Domanović's satire can be found in the fact that the negation of the actualized world in them is not strictly binary because the virtual/normative does not have to be filled with precisely defined values.

Key words: humor, satire, virtual narrative, cognitive narratology, Domanovic.